

ארבעה צריכים חיזוק (כרכות לב:) – שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

477

שיחת מרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א • גיליון שמחת תורה תשפ"א

הידור ומעלה באיכות המצוה, ולא מצוה בפני עצמה. זהו מה שכתב הרמב"ם צריכים לשמוח שמחה שיש בה עבודת יוצר הכל.

שמחנו בישועתך – ישועה מהיצר הרע

ובאמת מציינו במדרש (שיה"ש רבה א, לב) על הפסוק זה היום עשה השם נגילה ושמחה בו, אין אנו יודעים במי לשמוח, אם ביום או בהקב"ה, והיינו כי בפסוק כתוב זה היום, וכתוב עשה השם, ואפשר לפרש בשני אופנים נגילה ושמחה בו – ביום או בהשם, ומביא המדרש על זה עוד פסוק, הביאני המלך חדריו נגילה ושמחה בך, ומפורש כי השמחה צריכה להיות בך – בהקב"ה, וממשיך המדרש: בך בישועתך, בך בתורתך, בך ביראתך, בך בעשרים ושתים אותיות שכתבת לנו בתורה, בי"ת שניים כ"ף עשרים הרי בך. ע"כ.

והנה כל מה שהוזכר במדרש: בתורתך, וביראתך, ובכ"ב אותיות התורה, הם ענייני עבודת השם שצריך לשמוח בהם, אבל מה שהוזכר בישועתך צריך ביאור, כיצד זה שייך לעבודת השם, ומה היא השמחה בישועתך.

וכן יש להתבונן במה שאנו אומרים בתפילה בכל שבת ויום טוב 'קדשנו במצוותיך ותן חלקנו בתורתך שבענו מטובך ושמחנו בישועתך', ומבקשים בזה על כמה ענייני רוחניות: קדשנו במצוותיך – שנוכה להתקדש על ידי המצוות, ותן חלקנו בתורתך, וכן שבענו מטובך היינו תורה כמו שאמרו (אבות ו, ג) אין טוב אלא תורה, והוא על דרך מה שפירש ההפלאה בהקדמתו לכתובות את מה שאנו אומרים בתפילת שבת 'ישבעו ויתענגו מטובך' שהכוונה על דברי תורה, ואחר כך מבקשים 'וטהר לבנו לעבדך באמת' שזה גם כן בקשה על רוחניות, אבל שמחנו בישועתך צריך ביאור איזה רוחניות יש בזה?

ויתכן לפרש כי הרי לאדם יש יצר הרע, וצריך סיעתא דשמיא להתגבר עליו, כמו שאמרו (קידושין ל, ב) יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתו שנאמר צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ולאמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו שנאמר אלוקים לא יעזבנו בידו, ע"כ. והיינו שהרשע – היצר הרע מבקש להמית את האדם מיתת עולם ולהכשילו בחטאים, וצריך סיעתא דשמיא להתגבר עליו, ובלי סיעתא דשמיא אין האדם יכול להתגבר על היצר.

ומובא בזה מהגאון (קול אליהו סוכה) והמסילת ישרים (סוף פ"ב) כי רק אם אדם עושה כל מה שהוא יכול ומתאמץ כמה שהוא יכול, ויותר כבר אינו יכול, אזי הקב"ה עוזרו להתגבר על היצר, אבל אם אינו מתאמץ כמה שהוא יכול, הרי אין בו דעה, ואין מרחמים עליו, ואינו זוכה לסייעתא דשמיא.

ועל כל פנים מבואר כי צריכים עזרה מהקב"ה להתגבר על היצר, ואם כן יש לפרש כי זו היא הישועה, ועל זה אנו מבקשים שמחנו בישועתך, שנוכה לישועה מן היצר הרע! כי צריכים עזרה וישועה בזה.

וידוע שיש חילוק בין עזרה לישועה, וכפי שמזכירים בתפילת שמונה עשרה מלך עוזר ומושיע: 'עזרה' פירושה שהאדם עושה קצת בעצמו, ויש מי שעוזר לו, אבל חלק הוא עושה בעצמו, ואילו 'ישועה' פירושה שאינו יכול לעשות כלום בעצמו, וצריך מושיע שיעשה הכל עבורו.

וכך גם בהתגברות על היצר, צריכים עזרה וישועה, כי יש דברים שהאדם עושה חלק בעצמו, ורק צריך עזרה מן השמים, אך יש מקרים שהאדם כבר אינו יכול לעשות כלום, ולא מספיק עזרה, אלא צריך ישועה, יותר מעזרה. ועל זה מבקשים שמחנו בישועתך. וזהו גם ענין נגילה ושמחה בישועתך, שגם הישועה היא ענין של רוחניות, וזו שמחה שיש בה עבודת יוצר הכל.

שמחה של מצוה בהבנת התורה

והנה השמחה בעבודת השם, לשמוח מתוך הכרת החשיבות זה מדרגה, אבל יש שמחה יותר פשוטה שהיא גם כן שמחה של מצוה והיא מענפי האהבה כמו שכתב המסילת ישרים בפרק י"ט, אם אדם לומד תורה והנהנה מהלימוד, כי יש מתיקות בדברי תורה וזה מעניין ומשמח כמו שכתוב (תהלים יט, ט) פיקודי השם ישרים משמחי לב, וההנאה מדברי תורה היא המצוה, כמו שכתב האגלי טל בהקדמתו כי עיקר מצות לימוד התורה היא להיות שש ושמוח ומתענג בלימודו ואז דברי תורה נבלעים בדמו, וכשנהנה מתוך ההבנה של התורה זוהי מצוה, והשמחה בזה היא שמחה של מצוה.

שמחת יום טוב – בעבודת השם

אנו נמצאים עכשיו ביום טוב, ויש מצוה של שמחת יום טוב, ומה היא שמחת יום טוב? כתוב ברמב"ם (הלכות יו"ט ו, כ) שצריכה להיות שמחה שיש בה עבודת יוצר הכל, והיינו שמחה שהיא עבודת השם, שמחה ביחד עם עבודה, זהו מצות שמחת יום טוב, לשמוח במצוות, שהם עבודת השם.

וכגון כשרוצים לאכול, הרי יש מצוה של סעודת יום טוב, לעשות סעודה, וכשנוטלים ידיים לאכילה, הנטילה היא מצוה, ומקיימים בזה מצוה, שהיא עבודת השם, וצריכים לשמוח בזה שעובדים את השם.

ולאחר הנטילה מברכים ברכה, על נטילת ידיים, ומדוע מברכים? כי יש מצוה לברך, והרי זו עוד מצוה, שהיא עוד עבודה, וצריכים גם בזה לשמוח, שעובדים את השם. ואחר כך כשהולכים לאכול, מברכים המוציא, שהיא עוד ברכה, ועוד מצוה, וצריכים שוב לשמוח, בעבודת השם עם הברכה הזו.

וגם האכילה עצמה, מלבד המצוה של סעודת יום טוב, הרי אמרו חז"ל (אבות ב, יב) וכל מעשיך יהיו לשם שמים, ופירש בזה הרמב"ם (הלכות דעות ג, ג) למשל אם אדם הולך לישון לשם שמים, שהיה יכול לשבת עוד ולשוחח ולדבר, או אפילו ללמוד, אבל הוא הולך עכשיו לישון, מפני שיודע שמחר יש עוד יום, ויש תורה ותפילה והרבה מצוות שצריך לקיים, ואם לא יישן בלילה מספיק, לא יוכל מחר לקיים את המצוות בשלמות, נמצא שהוא ישן בשביל המצוות של מחר, והרי זה מצוה, ונקרא עובד השם בשינתו, וכלשון הרמב"ם שם נמצאת שינה שלו עבודה למקום ברוך הוא, למרות שאינו עושה כלום, והוא רק ישן בשב ואל תעשה, זה נחשב עבודת השם.

אם כן קל וחומר כשאוכל, בקום ועשה, הרי מדוע הוא אוכל ולשם מה צריך לאכול? מפני שהוא חייב לאכול, כי הוא חייל ויש לו תפקיד, שהוא חיל השם, וחייל חייב לאכול כדי שיהיה לו כוח לעבודת המלך, ואם לא יאכל, או שיאכל לא מספיק, לא יהיה לו כוח לעבוד, לכן חייב לאכול כמה שצריך, כדי שיוכל לקיים את עבודת השם, ואם זוהי כוונתו, אזי כמו שהשינה נחשבת לעבודת השם, האכילה ודאי נחשבת לעבודת השם.

ואם עושים את זה בלי שמחה זוהי עבודה בלי שמחה, אבל כשעושים את זה מתוך שמחה הרי זו שמחה בעבודת השם: **וביום טוב שיש מצוה של שמחה, היום טוב מחייב שיהיה כל מעשי המצוות מתוך שמחה.**

שמחת מצוה כל השנה וביום טוב

ובאמת זה לא רק ביום טוב, אלא גם בכל השנה, כמו שכתוב בתוכחה (דברים כח, מז) תחת אשר לא עבדת את השם אלוקיך בשמחה ובטוב לבב, ופירש בזה הרמב"ם (בהלכות יו"ט שם) שהתוכחה באה עבור חסרון השמחה בעבודת השם, דהיינו שהייתה עבודה – אבל בלי שמחה, ועל זה יש תוכחה, כל השנה, אם אדם עושה את עבודת השם בלי שמחה, יש על זה תוכחה.

והענין בזה מפני ששמחה תלויה בהכרת החשיבות, כי כשאדם מחשיב דבר הוא שמח בו, ואם אינו מחשיב הוא לא שמח, ועל זה באה התוכחה, למה הוא לא מחשיב את עבודת השם, כי אם היה מחשיב את מה שהוא עושה – היה שמח בזה, ואם אינו שמח, זהו מפני שאינו מחשיב כראוי את עבודת השם, ומדוע אינו מחשיב, הרי זה זלוול בעבודת השם.

והמסילת ישרים בפרק י"ט הביא בשם מדרש, כשאתה מתפלל יהא לבך שמח עליך שאתה מתפלל לפני מלך שאין כמוהו, והיינו שתפילה צריכה להיות בשמחה, שזוכים לדבר, לעבוד ולהתפלל, עבודה שבלב זו תפילה, לפני מלך שאין כמוהו, וזו זכות גדולה כל כך שנותנת שמחה, באופן טבעי מתוך הבנה צריכה להיות שמחה, אם מבינים את החשיבות של המעשה שעושים יש בזה שמחה, אבל אם לא מבינים את החשיבות אין שמחה, וזהו זלוול בעבודת השם, שלא יודעים את חשיבותה, ולכן יש על זה תוכחה.

וזה גם בכל השנה, אבל ביום טוב יש מצוה מיוחדת על זה, **ובכל השנה השמחה היא רק פרט באיכות המצוה, אבל ביום טוב זה מצוה בפני עצמה, מצוה מיוחדת ביום טוב, שצריכים לעשות את כל עבודת השם מתוך שמחה, ויש בזה קיום מצות עשה מרמ"ח מצוות עשה, מה שאין כן כל השנה, שזה רק**

וכן הביא הנפש החיים (ד, ג) מפירוש הרא"ש בנדרים, מה נקרא תורה לשמה? כשאדם לומד כדי "לידע ולהבין ולהוסיף לקח ופולחן ולא לקנטר ולהתגאות", והיינו כשרוצה להבין, ונהנה ממה שהוא מבין, ומוסיף לקח ופולחן, כל דבר שהוא עוסק יותר בהבנה ונהנה מזה, זה נקרא תורה לשמה, לשם התורה, שדברי תורה מעניינים ומושכים אותו.

ולאידך גיסא אמרו בגמרא (סנהדרין צט, א) שאם אפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק, על זה נאמר כי דבר השם בזה גוי, ושמעתי ממו"ר הגרא"א דסלר בשם הגר"ח מבריסק צ"ל שזה נאמר לא רק על מי שאינו לומד בכלל, אלא אפילו מי שלומד, אבל הוא יכול יותר להתאמץ ולהבין יותר, והוא לומד בפשטות ואינו מתאמץ בהבנה, אם הוא לא מתאמץ להבין כמה שהוא יכול להבין, זה גם כן נקרא אפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק, וגם על זה נאמר כי דבר השם בזה, כי הוא מבוז ואינו מחשיב את ההבנה והעמקות שיש בתורה.

ורואים בזה את שני הצדדים, מצד אחד אם אדם נהנה מההבנה, זה נקרא לשמה, וזוהי המצוה, ליהנות מדברי תורה, ומצד שני אם אינו מתעמק כמה שהוא יכול, הוא לא מחשיב את ההבנה, ונקרא כי דבר השם בזה.

והשמחה בהבנת התורה היא גם כן שמחה של מצוה, ונכללת במצות שמחת יום טוב, כמו שכתב הרמב"ם שמחה שיש בה עבודת יוצר הכל.

השמחה לשרת את המלך

וענין השמחה בעבודת השם יבואר בצורה פשוטה על פי משל, כי כמו כשיש מלך ואחד זוכה לשרת את המלך ולהגיש לו מה שצריך, הרי זה כבוד גדול בשבילו, וכל אחד רוצה את זה! כך גם בעבודת השם, הרי רצון השם שיעבדו אותו, ואמנם הוא לא צריך את זה, אלא זה כדי לזכות אותו, שזוכה לתענוגים הנצחיים בעולם הבא, ולכן הוא דורש מאיתנו לעשות כבוד שמים, ומי שעושה את רצון השם הרי הוא עושה את רצון המלך! וכמי שעומד ומשרת ומשמש לפני המלך, וזו סיבה לשמחה גדולה.

אך ההבדל הוא כי מלך בשר ודם רואים אותו בחוש, ואילו בעבודת השם צריכים אמונה, והשמחה תלויה בדרגת האמונה.

שמחה כל אחד לפי כוחו

וכאמור ביום טוב זו מצוה מיוחדת, לשמוח שמחה של מצוה, ויש לשמוח במה שאנו בני תורה, שאנו יכולים ללמוד ואנו לומדים, כל אחד לפי כוחו.

דרגת בן תורה תלוי כל אחד לפי כוחו, וכפי שכבר הזכרנו מדברי הרא"ש (ב"ב דף ח) שאפילו מי שאינו יכול ללמוד כל היום, כגון שמוכרח קצת לעסוק לפרנסתו, אם הוא לא מחפש את העשירות, אלא עוסק רק כמה שצריך ומוכרח כדי חייו, ובכל שאר הזמן הוא לומד ועוסק בתורה, הוא גם כן נקרא רבן, ויש לו דרגה של בן תורה, כי הוא לומד כמה שהוא יכול.

ומאידך אם אחד לומד הרבה שעות, אבל הוא יכול להוסיף וללמוד עוד חצי שעה ואינו מוסיף, כבר אינו נקרא רבן, כי יש אצלו בטלה, ואינו לומד כמה שהוא יכול, והרי זה תלוי כל אחד לפי כוחו.

ומסתבר שכן גם בענין השמחה, האיכות והשמחה של המצוה, תלוי כל אחד לפי כוחו, וכל אחד חייב בזה לפי כוחו ולפי דרגתו.

הדרך לאשריך בעולם הזה

אכן הרי האדם יכול להיות יותר בעל מדרגה! ולכן יש ספרי מוסר, שהם התבלין ליצר הרע, ובמשנה ברורה סימן א' כתב שעיקר התורה תבלין הוא בלימוד ספרי המוסר, שהם התבלין המועיל ישר נגד היצר הרע.

וספרי המוסר אינם דבר שמפחיד, אלא הם דבר מאד מעניין ומשמח, כידוע, וכבר סיפרתי מעשים שהיו בהרבה בעלי משפחה, שהתחילו ללמוד קביעות יום יומית בספרי מוסר קצת, לא חצי שעה כמו בשיבה אלא פחות, קצת בכל יום, וכל האווירה בבית השתנתה, עם מצב רוח אחר, וחיים מאושרים, כי כשהחיים מסודרים לפי ספרי המוסר זה חיים מאושרים, והמשפחה מאושרת, עם אווירה נעימה בבית, אשריך בעולם הזה!

ושינוי באבות (ו, ד) כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל ואם אתה עושה כן אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא, והנה התנא הזכיר כל מיני קשיים: פת במלח, ומים במשורה, ושינה על הארץ, ועוד חיי צער חוץ מזה, ובתורה אתה עמל לכאורה זה עוד קושי, אבל לא כך אמר התנא, אלא אשריך בעולם הזה! כי חיי צער זה רק בלי תורה, אבל אם 'בתורה אתה עמל' אזי אשריך בעולם הזה, ואדרבה בגלל הצער והקשיים זוכים לאשריך, והאשריך הוא שכר, עבור העמל בתורה מתוך הדחק וקשיים.

ושמעתי ממרן החזון איש צ"ל שנתורה מתוך הדחק זה לכתחילה, כי ידער אויבערשטער האט דאס ליב" – הקב"ה אוהב שעוסקים בתורה מתוך הדחק, ויש גם בגמרא בסוף סוטה בגודל מעלת תורה מתוך הדחק, לכן זה לכתחילה! ובזכות התורה מתוך הדחק זוכים לאשריך בעולם הזה.

והוסיף התנא יוטוב לך לעולם הבא, וצריך ביאור מה החידוש בזה, הלא בודאי מגיע לו עולם הבא, ולמי יהיה עולם הבא אם לא לאדם כזה שעוסק

בתורה מתוך הדחק? ויש לבאר, כי הרי בדרך כלל הנאות העולם הזה מורידות מהעולם הבא, ואם כן, מאחר שאשריו בעולם הזה, היה מקום לחשוב שזה יוריד מהעולם הבא, וחידש התנא שאין הדבר כן, והעולם הזה של 'בתורה אתה עמל' אינו מוריד, אלא להפך, זה מוסיף עולם הבא, ורק סתם הנאות העולם הזה כאכילה ושינה וכדומה באות על חשבון העולם הבא, אבל האשריך בעולם הזה של תורה מוסיף עולם הבא! וזהו וטוב לך לעולם הבא.

השמחה בתורה היא שמחת יום טוב

והנה אנו עומדים עכשיו לפני שמחת תורה, ויש קושיא כיצד עושים שמחת תורה ביום טוב, הרי אין מערבין שמחה בשמחה (מו"ק ח, ב) וכיצד אנו מערבים שמחת תורה בשמחת יום טוב של שמיני עצרת?

אכן לפי מה שדיברנו לא קשה כלל, כי הרי שמחת יום טוב כמבואר ברמב"ם היא שמחה שיש בה עבודת יוצר הכל, ואם כן אין זו סתירה לשמחת תורה, אלא אדרבה זוהי השמחה שהתורה מחייבת ביום טוב, לשמוח בעבודת השם, בתורה ובמצוות, והשמחה בתורה היא גם שמחת יום טוב, כי מצות שמחת יום טוב היא לשמוח בעבודת השם שיש ביום טוב.

וגם יש לשמוח בקדושת היום, כי הרי יום טוב הוא יום קדוש, ואנו נמצאים בתוך קדושה, וזה משמח, שאנו מתקדשים, והיום הקדוש משפיע עלינו קדושה, כמו ששבת משפיע קדושה על כל אחד ואחד, וכפי שאנו אומרים בתפילה קדשנו במצוותיך, וקידשתנו במצוותיך, שהמצוות מקדשות אותנו, וגם עצם היום הקדוש מקדש, כי אנו נמצאים בתוך קדושה, וזה משמח!

האלוקים עשה שייראו מלפניו

והנה עכשיו המצב הוא שמחלת הקורונה נמשכת ל"ע, ויש הרבה שמצטערים וסובלים, וגם יש קשיים הרבה, אך יש לדעת כי הכל בידי שמים, וכל דעביד רחמנא לטב עביד, ומהו ה'לטב עביד' במחלת הקורונה? בפשטות זהו כי "האלוקים עשה שייראו מלפניו" כלשון הכתוב בקהלת (ג, יז), וכל דעביד רחמנא לטב עביד – בשביל שייראו מלפניו, שיהיה יראת שמים, כי יודעים שהכל בידי שמים, וגם הקורונה היא בידי שמים, מי כן ומי לא, הכל בידי שמים! ונופל פחד מה יהיה בשמים, מה יפסקו בבית דין של מעלה, על עצמו, ועל המשפחה, והחברים, שהכל בידי שמים, ומה יעשו בשמים.

והעצה היא שמן השמים ירחמו, שיהיה רחמי שמים, אבל לך צריכים לבקש רחמים ולהוסיף יראת שמים, שזוהי המטרה, שייראו מלפניו! לדעת שזה בידי שמים, מי כן ומי לא, הכל בידי שמים, ולמי צריך לפנות? לרופא חולים, רופא כל בשר, ולבקש רחמים רפאנו השם ונרפא, כי רופא נאמן ורחמן אתה, ואזי כשיש כבר יראת שמים, ותפילה, שהיא עבודה שבלב, זהו ה'לטב עביד'! שיהיה תפילה ויראת שמים. כך מסתבר, שזו המטרה.

ואם כן מסתבר שהעצה היא שאנו כולנו נתחזק ביראת שמים יותר, ויש הרבה מדרגות ביראה, כמו שכתב רבינו יונה בשערי תשובה (ש"א יז, כ, ושי"ג טו, יז) שיש מצוה של יראת שמים ויש הרבה מדרגות בזה וצריכים תמיד להוסיף יראה, ואפשר להוסיף! שתהיה יותר יראת שמים.

וכגון מה שכתב השולחן ערוך בסעיף הראשון שויתי השם לגנדי תמיד וכו', לזכור שהמלך רואה את כל מה שאני עושה, והוא גם יודע מחשבות, מה אני חושב, האם מחשבות בטלות או מחשבות קדושות, וכפי שאנו מבקשים בהנני מכוון לפני הנחת תפילין שנוכה למחשבות קדושות, ושייך שיהיו מחשבות קדושות! יש ביטול תורה במחשבה ויש קיום תורה במחשבה, ואמנם זה לא פשוט, וזה קשה, ולא כל כך קל, אבל שייך דבר כזה.

שמחת תורה עם זהירות מהמחלה

ולמעשה עכשיו בשמחת תורה, לא יכול להיות שמחת תורה באותה הצורה שהיה תמיד, בגלל המחלה, ובקרוב ייצאו הוראות איך להתנהג בשמחת תורה, באיזה צורה שלא יגרום הידבקות, כי צריכים להיזהר, וכבר יש בזה הוראות מפורשות שיתפרסמו בקרוב, איך לשמוח בשמחת תורה, אבל בצורה שלא יזיק לבריאות.

וצריכים לשמוח, שמחה בשלמות, כי זהו שמחת תורה, יום של שמחה, שהוא יום טוב וגם שמחת תורה, וכאמור זה לא נקרא שמעריבין שמחה בשמחה, כי זו שמחה אחת יותר גדולה, והכל אותה השמחה, ובודאי צריכים לשמוח, אבל צריך שיהיה בצורה שלא יזיק לבריאות, שלא יהיה הידבקות, ועל כך יתפרסמו בקרוב הוראות מפורשות על כל פרט, כיצד להתנהג בשמחת תורה שלא יהיה חס ושלוש שום הידבקות מהמחלה.

והעיקר לשמוח בתורה, ביום טוב ובתורה ובעבודת השם עם שמחה, ובעזרת השם נזכה כולנו כל השנה להיות שמחים בעבודתך, שמחים בעבודת השם, לקיים עבודת השם עם שמחה, ונזכה לחג שמח לכל עם ישראל.

טעמי המצוות ותועלתם לצרף את הבריות

הנה יש טעמי המצוות, טעמים גלויים וטעמים נסתרים, ואמרו חז"ל (בראשית רבה מד, א) לא ניתנו המצוות אלא לצרף בהם את הבריות, והיינו מלשון צורף כסף, שהמצוות מקדשות ומצרפות את הנפש, וכפי שאנו אומרים בתפילה 'וקידשתנו במצוותיך', 'קדשנו במצוותיך', וכן כתוב בפרשת ציצית (במדבר טו, מ) "והייתם קדושים לאלוקיכם", שהאדם מתקדש על ידי קיום מצוות ציצית, וכך גם כל המצוות מקדשות ומטהרות את נפש האדם, שיוכל להתעלות על ידם בתורה ביראת שמים ובמידות טובות.

ובספר החינוך ביאר בכל מצוה ומצוה את התועלת הגלויה לנפש האדם מקיום המצוה, וכן הרמב"ם בספר מורה נבוכים ביאר את טעמי המצוות הגלויים, חוץ מלחם הפנים שעל זה כתב הרמב"ם כי אינו יודע הטעם מדוע צריכים שתיים עשרה חלות, ואמנם עיקר ענין לחם הפנים מובן שעורכים שולחן לפני המלך, אבל לא מובן מהו המספר של שתיים עשרה חלות דווקא, וכן כתוב בזמירות של שבת 'יגלה לך טעמא דתריסר נהמי', שאין אנו יודעים הטעם מדוע צריכים 'תריסר נהמי' בלחם הפנים, ורק לעתיד לבוא יתגלה לנו הטעם בזה.

ושלמה המלך החכם מכל האדם ידע את כל טעמי המצוות הגלויים והנסתרים, וידע גם את הטעם שצריכים שתיים עשרה חלות בלחם הפנים, אך כשהגיע לפרשת פרה אדומה אמר (קהלת ז, כג) "אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני; רחוק מה שהיה ועמוק עמוק מי ימצאנו", וביאר בספר בית הלוי (פרשת כי תשא) כי כשראה שלמה שאינו מבין את טעם מצות פרה אדומה אמר 'רחוק מה שהיה ועמוק עמוק מי ימצאנו', היינו שגם טעמי המצוות שהבין עד עכשיו אינו עומק ההבנה שכיוונה חכמת הבורא, ויש עוד טעמים נסתרים עמוקים יותר ממה שהבין.

ענין מצות ארבעת המינים

יש טעמים גלויים ונסתרים בכל מצוה ומצוה, ועכשיו שזכינו לקיים מצות ארבעה מינים, ראיתי בספר החינוך (מצוה שכד) שביאר בזה "לפי שימי החג הם ימי שמחה גדולה לישראל, כי הוא עת אסיפת התבואות ופירות האילן בבית, ואז ישמחו בני אדם שמחה רבה, ומפני כן נקרא חג האסיף, וציווה הקל לעמו לעשות לפניו חג באותו העת, לזכותם להיות עיקר השמחה לשמו, ובהיות השמחה מושכת החומר הרבה ומשכחת ממנו יראת אלוקים בעת ההיא, ציוונו השם לקחת בין ידינו דברים המזכירים אותנו כי כל שמחת לבנו לשמו ולכבודו", עכ"ד.

והיינו שחג הסוכות הוא זמן אסיפת הפירות ויש בו שמחה גדולה, וכשיש לאדם ריבוי גשמיות עלול להגיע למרידה בהקב"ה, כמו שכתוב (דברים לב, טו) "וישמן ישורון ויבעט" – היינו אפילו במדרגת 'ישורון' שהיא יותר גבוהה ממדרגת 'עקב' ו'ישראל', יכול להיות יודע את ריבונו ומתכוון למרוד בו, וכשהוא רוצה לעשות עבירה אינו מתחשב בתוצאות, ולא אכפת לו ממה שיקרה איתו, וזה יותר גרוע ממה שכתוב (שם ח יב-יד) "פן תאכל ושבעת וגו' ורם לבבך ושכחת", כי כאן מדובר באדם שאינו שוכח, אלא מכיר את ריבונו ומתכוון למרוד בו.

וכל זה עלול להיות כתוצאה מריבוי הגשמיות והשמחה באסיפת הפירות, לכן ציווה הקב"ה לקחת ארבעה מינים בחג הסוכות, כדי שתהא השמחה לשמו יתברך, וכפי שהמשיך בספר החינוך שם "והיה מרצונו להיות המזכיר מין המשמחה, כמו שהעת עת שמחה, כי צדק כל אמרי פיו, וידוע מצד הטבע כי ארבעה המינים כולם משמחי לב רואיהם", וכשאדם יקיים מצות ארבעה מינים בשמחה לשם שמים, זה יזכיר לו שלא למרוד בהקב"ה.

ומוסיף החינוך שם, כי ארבעת המינים דומים לאיברי האדם "שהאתרוג דומה ללב שהוא משכן השכל, לרמוז שיעבוד בוראו בשכלו. והלולב דומה לשדרה שהיא העיקר שבאדם, לרמוז שישיר כל גופו לעבודתו ברוך הוא. וההדס דומה לעיניים, לרמוז שלא יתור אחר עיניו ביום שמחת לבו. והערבה דומה לשפתיים, שבהן יגמור האדם כל מעשהו בדיבור, לרמוז שישים רסן בפיו ויכוון דבריו, ויירא מהשם אף בעת השמחה", והיינו שגם צורת ארבעת המינים מזכירה לאדם לשעבד את כל חושיו לעבודת השם, וממילא לא יגיע למצב של "וישמן ישורון ויבעט".

והנה כל זה מועיל לחג הסוכות שלוקחים בו ארבעה מינים להזכיר ולחזק את האמונה, אבל בפסח שהוא זמן קציר חטים, וכן בשבועות, מה יזכיר לאדם שלא למרוד בהקב"ה? על זה כתב החינוך שם כי "חג הפסח אין צריך הזכרה בלולב, שהרי מצוה ומרור וגופו של פסח בין ידי, ועוד שאינו זמן שמחה כמו חג האסיף. וחג השבועות גם כן אין צריך הזכרה אחרת, כי עיקר הרגל אינו אלא מצד מתן תורתנו, והיא זיכרונו הגדול ליישר כל אורחותינו".

שמחת תורה – שיא האהבה בין ישראל והקב"ה

ועכשיו בעמדתנו ביום שמיני עצרת, אין בו ארבעה מינים וגם לא מצוה ומרור, ואין מה שיזכיר לאדם את האמונה, והטעם בזה ביאר בספר החינוך שם כי יום שמיני עצרת כולו לשם, וכמו שאמרו זכרונם לברכה משל למלך שעשה סעודה וכו' כדאיתא במדרש, ולבסוף אמר להם עכבו עמי יום אחד שקשה עלי פרידתכם, ולפיכך נקרא עצרת, ואם כן אין צריך זיכרון אחר, עכ"ד.

ובאמת מצינו בגמרא (סוכה נה, ב) ששבעים פרי החג הם כנגד שבעים אומות, ובשמיני עצרת מביאים רק פרי אחד ואיל אחד, ואמרו שם בגמרא "משל למלך בשר ודם שאמר לעבדיו עשו לי סעודה גדולה, ליום אחרון אמר לאוהבו עשה לי סעודה קטנה כדי שאהנה ממך", וצריך ביאור למה בשמיני עצרת מספיק סעודה קטנה פרי אחד ואיל אחד, ומדוע לא מביאים הרבה פרים ואילים כמו בשאר ימות החג.

ונראה הטעם בזה, כי יש סעודה שהמלך עושה כדי לחזק את שלטונו, וכמו שעשה המלך אחשורוש משתה גדול לכל שריו ועבדיו לחזק את מלכותו, שכולם יאהבו אותו ויקבלו את מלכותו, והיה צריך לזה סעודה גדולה, כי הסעודה היא אמצעי לחזק את אהבת העם למלך, אבל יש גם שני אוהבים שהאהבה ביניהם כבר מושלמת, ואינם צריכים לעשות סעודה גדולה, כי אין ענין בסעודה לחזק את האהבה, וכל הסעודה היא כתוצאה מהאהבה הגדולה, וכדרך אוהבים ששמחים להיות זה עם זה, ונמצאים ביחד אפילו בזמן שהם אוכלים.

ומעתה בחג הסוכות שמביאים שבעים פרים כנגד שבעים אומות, זה כעין סעודה גדולה, ולא מאהבת הקב"ה לאומות שהרי כתוב (מלאכי א, ג) "ואת עשו שנאתי", והסעודה גדולה של שבעים פרים היא רק כדי לחזק את מלכותו ית' על אומות העולם, אבל כלל ישראל אינם צריכים לזה, כי הקב"ה אוהב עמו ישראל כמו שכתוב (שם ב) "אהבת אתכם אמר השם", ולא צריכים לחזק את המלכות שהיא כבר בשלמות, ולכן בשמיני עצרת די בסעודה קטנה של פרי אחד ואיל אחד, כשני אוהבים ששמחים לא מחמת הסעודה אלא ממה שנמצאים ביחד.

ועושים כן בשמיני עצרת שהוא זמן של שיא האהבה בין כלל ישראל והקב"ה אחרי כל המועדים, חג הפסח שהוא זמן של חירות מיצר הרע, וחג השבועות שהוא זמן מתן תורתנו, ואחרי ראש השנה ויום כיפור שבו נתכפרו העוונות, ואמרו חז"ל (תנחומא אמור כב) על הפסוק "ולקחתם לכם ביום הראשון" – ראשון לחשבון עוונות, והיינו עוונות שבמזיד, כי לא שייך להיכשל בעבירות במזיד בימים שבין יום כיפור לסוכות, שטרודים בהם במצוות, ובחג הסוכות לוקחים ארבעה מינים להזכיר לשעבד כל החושים לעבודת השם, עד לשמיני עצרת שאז אהבת הקב"ה וישראל היא בשיא השלמות, ואז הקב"ה אומר עשו לי סעודה קטנה כשני אוהבים, שקשה עלי פרידתכם.

להמשיך מדרגת שמחת תורה לכל השנה

ועלינו לדעת כיצד אפשר לשמר את המדרגה שהשיגו בשמחת תורה למשך כל השנה. העצה הפשוטה היא שתהיה קביעות יומית, אפילו קביעות קטנה ביותר ללימוד ספרי מוסר, וכתוב בהרבה פוסקים שלימוד ספרי יראה בכל יום הוא חיוב מדאורייתא, וכן הביא המשנה ברורה (סימן א' ס"ק יב) "צריך האדם לקבוע לו עת ללמוד ספרי מוסר בכל יום ויום, אם מעט ואם הרבה, כי הגדול מחברו יצרו גדול הימנו, ותבלין היצר הרע הוא תוכחת מאמרי חז"ל", כי ספרי המוסר מזכירים לאדם את החיובים שהוא צריך לעשות.

ואני מכיר אחד שהתחזק לאחרונה בלימוד המוסר, והתחיל ללמוד ספר 'העיקרים' בכל יום, וזה משפיע עליו מאד, וכן ספר 'אורחות צדיקים' הוא ספר השווה לכל נפש, ומביא בדבריו מספר חובות הלבבות ומשערי תשובה, ולפעמים מעתיק חלק מדבריהם ומוסיף על זה משלו, והוא בעצמו היה אחד מן הקדמונים, והמהרש"א בחיבורו (ע"ז יט, א) מביא מדבריו, ויש שם הרבה פרקים על הדברים הצריכים חיזוק.

וכן ספר 'אורחות יושר' למרן הגר"ח קניבסקי שליט"א יש בו הרבה דברים נפלאים הנוגעים למעשה לבני דורנו, והשבוע (סוכות תשע"ב) אמרתי להגר"ח שליט"א כי יש הרבה דברים המתחדשים ומעשים שבכל יום שצריך לכתוב עליהם, וכגון בחינוך הילדים, שיש הורים צדיקים שמכבידים על הילדים יותר מכוחותיהם, וכשמכריחים את הילד ללמוד או להתפלל הוא אינו מסוגל לזה, וכבר היו מעשים בילדים שסרו מהדרך מפני שהוריהם הלחיצו אותם וכפו עליהם להתנהג כראוי, והחינוך צריך להיות מתוך דוגמא אישית ולא בכפייה.

ותיכף הראה הגר"ח שליט"א כי הדברים כתובים ומפורשים באבות דרבי נתן סוף פרק כ"ו: "אדם שיש לו בן ולא למד תורה מאביו והלך ולמד תורה מאחרים הרי חנופה מבקש", ופירש שם בראשון לציון "פירוש, הרי חנופה מבקש ואביו לא חנף לו אך התגאה כנגדו לכן לא זכה ללמוד, ורצה בזה שהאב יחניף לבנו למען הביאו ללימוד התורה", ע"כ. והיינו שאם רואים שהבן אינו מצליח בלימודו אצל אביו, וכשהוא לומד אצל אחרים הוא מצליח, הסיבה לזה היא מפני שהוא מבקש חנופה ויחס טוב, והאב מרוב דאגתו לבנו, אינו שותק לו על התנהגותו ואינו מחניף לו, אלא מלחיץ אותו וכופה עליו ללמוד, ואילו המלמד מחניף ונותן לו יחס טוב, לכן אצל המלמד הוא מצליח ולא אצל האב.

ועל פי רוב זה נובע ממה שהורים הם צדיקים, ורוצים שגם בניהם יהיו צדיקים כמותם, ולוחצים את הילדים למעלה מכוחותיהם, ועל ידי זה הילדים מתרחקים ואינם רוצים לשמוע. והוסיף הגר"ח שליט"א כי זה נובע גם מחוסר שכל הישר, שלא מבינים שאי אפשר לחנך בצורה כזו. וכשמכריחים את הילדים וכופים עליהם – משיגים תוצאה הפוכה, שהילד אינו רוצה ללמוד ואינו רוצה להתפלל.

וגם ספרי 'החפץ חיים' הם ספרים נפלאים, ושמעתי השבוע מעשה שהיה עם בחור שיצא לתרבות רעה עד שנעשה מחלל שבת רחמנא ליצלן, ויעצה לו הרבנית קניבסקי ע"ה שיתחיל ללמוד בקביעות בכל יום שתי הלכות בספר חפץ חיים ושמירת הלשון, והוא אכן התחיל ללמוד חפץ חיים ושמירת הלשון והתהפך לגמרי! והיום הוא מרביץ תורה בחוץ לארץ. כזו תועלת יש בלימוד ספרי החפץ חיים.

ושמעתי מאחד שהתאונן כי לימוד המוסר אינו משפיע עליו, והוא חושש לביטול תורה במה שלומד מוסר ללא תועלת, ואמרתי לו כי לימוד המוסר זה גם דברי תורה, שכל ספרי המוסר מביאים הרבה פסוקים ומאמרי חז"ל, ואפילו אם אינו מרגיש השפעה מיד, הרי במשך הזמן ישפיעו עליו הדברים, וכמו שכתוב (איוב יד, יט) "אבנים שחקו מים", במשך הזמן לימוד המוסר שוחק את לב האבן, ומשפיע השפעה גדולה.

אבל צריכים גם להיזהר שלא לשים עוד אבנים על הלב, וכגון מה שיש בימינו כל מיני יצרי הרע שאפשר להכניס בתוך הכיס, ואם יוצקים בטון על הלב מה יועיל לימוד המוסר, ואפילו אם אבנים שחקו מים הרי כל הזמן יש עוד אבנים, ורק על ידי ההתרחקות מן הדברים המפריעים עם קביעות של לימוד המוסר, כך אפשר להתחזק ולהמשיך עם הדרגה של שמחת תורה לכל השנה!

הוראות הרבנים לשמחת תורה – כהמשך לשיחת רבינו שליט"א

בס"ד, סוכות תשפ"א

לרגל המצב הקשה מחמת המגיפה, נתבקשנו על ידי רבותינו גדולי הדור

מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א ומרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א

להעיר ולהזהיר בכמה דברים הנוגעים לשמחת תורה

וביקשנו להקדים כי "יש לשוב ולהזכיר כי יש להתאמץ ביותר להתפלל במניינים בשטח פתוח".

(1) בהקפות, יש להיזהר מלתת יד זה לזה בעת הריקוד, אפשר שהציבור יעמוד על מקומו ורק נושאי הספר תורה יקיפו ויש לקצר בהקפות.

(2) מי שקיבל ס"ת לידיו, חשוב מאד לחטא את ידיו מיד לאחר שהעביר את הס"ת לאחר.

(3) יש להיזהר לא לנשק בפה את הס"ת (ומעל הס"ת), רק על ידי הפסק של הטלית.

(4) יש להתרחק זה מזה ככל האפשר ולא להצטופף.

(5) כמובן שחיוב עטיית המסכה – על הפה ועל האף – הוא גם בשעת ההקפות.

(6) אין לשבת שבת מרעים לקידוש בבית הכנסת.

(7) יקצרו בקריאת התורה, אפשר לקבוע שלא ינתנו עליות לכל הקהל, אלא רק למניין הקרואים והחתנים, או רק למבוגרים מבין הקהל.

(8) ובזכות ההקפדה על 'ונשמרתם' ובזכות שמחת החג ושמחת התורה, השם יתברך ירחם עלינו ויסיר ממנו חרון אף וכל מחלה וכל תקלה, ולא יישמע שוד ושבר בגבולנו.

ובאנו על החתום

שריאל רוזנברג

יהודה סילמן

יצחק זילברשטיין